

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационния труд на
РОСЕН АЛЕКСЕЕВ ИДЕАЛОВ,
докторант към

КАТЕДРА „КАМЕРНА МУЗИКА И СЪПРОВОД“ –
ИНСТРУМЕНТАЛЕН ФАКУЛТЕТ
НМА „Проф. Панчо Владигеров“

на тема:

„ПРОИЗВЕДЕНИЯТА ЗА КЛАРИНЕТ И ВИОЛОНЧЕЛО
В ТВОРЧЕСТВОТО НА БЪЛГАРСКИТЕ КОМПОЗИТОРИ
(В ПЕРИОДА 1984 - 2009 ГОДИНА)

Ансамблови и интерпретационни проблеми“

за присъждане на образователната и научна степен „Доктор“
професионално направление 8.3 Музикално и танцово изкуство

РЕЦЕНЗЕНТ: проф. дн Марияна Булева-Петрова

Катедра „Музика“, Педагогически факултет,

ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“

Авторът на разглеждания дисертационен труд – кларинетистът **Росен Идеалов** – е един от изтъкнатите български концертиращи артисти с изключителни постижения в интерпретирането на съвременни творби, с респектиращо многобройни и разнообразни сценични изяви у нас и в чужбина; с огромен репертоар, включващ над 600 произведения от Ренесанса до наши дни, като над 280 от тях – от съвременни български композитори, много от които написани специално за него. Към това ще

добавя и педагогическите му успехи като преподавател във всички степени на професионалното музикално образование.

Дисертацията на Росен Идеалов е посветена на съвременни български творби за камерния състав от кларинет и виолончело, създадени в периода 1984 – 2009 година. Пред нас е труд върху *актуален и значим обект*. Предметът на разработката (интерпретационни идеи, ансамблови проблеми, изразни и технически средства за преодоляването им) е обхванат и с теоретичната рефлексия на изследователя, и с проникателната авторефлексия на опитния артист, реализирал в партньорство с Георгита Бояджиева премиерни изпълнения и множество сценични и звукозаписни реализации на разглежданите творби (вж. приложения в Автореферата списък „Концертни изпълнения, студийни записи и компактдискове, свързани с темата на труда“).

Дисертацията е в обем на 155 страници текст, структуриран в увод, три глави и заключение, с библиография от 31 източника, повечето от които третиращи фундаментални проблеми на музиката на XX и XXI век.

В Увода Росен Идеалов много точно и изразително очертава звуковите характеристики на дуета от кларинет и виолончело – и като диапазон, и като темброви и динамични качества, които се допълват при съвместно музициране. Отново в увода 6-те произведения, обект на изследването, са представени хронологично: „Диалози I“ от Любомир Георгиев (1985 г.), „7 Багатели“ от Константин Илиев (1986 г.), „Диалози с тишината“ от Петър Петров (1994 г.), „Фрагменти V“ от Драгомир Йосифов (1999 г.), „Musica Ritrovata“ от Велислав Заимов (2007 г.), „Interpretationes II“ от Георги Арнаудов (2007 г.).

В структурата на дисертацията обаче подбраните творби не са разгледани в хронологичен порядък, а са групирани по логиката на обединяващите ги композиционни характеристики, тематизирани от автора по следния начин: *полифонични техники и форми* („Диалози с тишината“ на

Петър Петров, „Musica Ritrovata“ от Велислав Заимов и „Interpretationes II“ от Георги Арнаудов в глава втора) и *единство между частта и цялото* („7 Багатели“ на Константин Илиев, „Диалози I“ на Любомир Георгиев и „Фрагменти V“ от Драгомир Йосифов в глава трета). Този подход, който свидетелства за концептуално обхващане на проблематиката, е оригинално заявен и чрез първоначалните ключовите думи в заглавията на втора и трета глава: „Контрапункти“ и „Багатели“.

В отделните раздели на главите авторът съумява да щрихира емблематични за всеки композитор естетически търсения и стилови характеристики: при Петър Петров се откроява съчетаването на универсално-трансцедентното с националното и стилоопределящата роля секундовия интервал, формулата-палиндром, модалността; при Велислав Заимов – пиететът към класическите структури, мащабната архитектурна мисъл и съчетаването на сонатността с полифоничните техники; при Георги Арнаудов – умението му да трансформира и пречупва през призмата на ярката си индивидуалност образци от далечни епохи; при Константин Илиев – „чистата музика“ и „абсолютната полифония“; при Любомир Георгиев – премерената естетическа мярка в съчетаването на интелектуална вгълбеност с откровената емоционалност; при Драгомир Йосифов – удивителното умение да „модулира“ акустичната звукова материя от едно състояние в друго в ясни мотивни и ритмически структури. Предпоставка за този важен информативен пласт на дисертационния текст е огромният слухов опит на Росен Идеалов, личните му творчески контакти с композиторите на изследваните творби, както и многократното съпреживяната интерпретация на конкретните произведения – сценична и при реализиране на CD.

На същата основа авторът съумява не само да синтезира индивидуалните творчески характеристики, но и да изведе обединяващия фактор в разглежданите произведения: *диалогичността*. Диалогът

получава многобройни интерпретации на различни равнища и в различни аспекти: *на композиционно равнище* – диалог между гласовете, постигнат чрез различни полифонични техники, или диалог между звука и паузата; *на драматургично равнище* – диалог между инструменталните партии–персонажи; *на изпълнителско равнище* – диалог между участниците в дуото; *на равнището на концертната комуникация* – диалог с публиката; *на равнището на музикалните послания* – диалог с тишината, диалог с отминали епохи, диалог с бъдещето. Това е напълно осъзната от автора изследователска стратегия: „В основата на изследването е заложена темата за диалога и диалогичността в различните им аспекти, които ще бъдат разгледани както по отношение на камерното музициране като комуникация между инструментите в произведенията и инструменталистите в ансамбъла, така и като диалог между онези идейни, времеви и структурно-композиционни и стилкови пластове, формиращи и определящи музикалната драматургия на изследваните произведения за кларинет и виолончело.“ (с. 5 – 6). Именно това инспирира обособяването на проблема за диалога в отделна глава със заглавие „Аспекти на диалогичността в произведенията за кларинет и виолончело. Ансамбълът за кларинет и виолончело в световното музикално творчество“, а първото по рода си проследяване на репертоара за кларинет и виолончело основателно е открито от автора като един от приносите на дисертацията.

Преди да разгледам централните глави – втора и трета – ще поставя един специален акцент, като изнеса пред скоби това, което особено много ценя в разработката на Росен Идеалов. Неговият тълкувателен подход към музиката (който съответства и на интерпретационната му концепция) е изцяло потопен в музикалните послания на творбите. Никъде в този текст няма да срещнем произволни образни асоциации, насложени върху звуковия феномен. Никъде творбата не се натоварва със субективни, външни на музикалната семантика, прочити. Независимо дали чрез звук

или чрез слово, Росен Идеалов мисли и преживява музиката през концептите *време, пространство, жест, диалог, огледало, метаморфоза, персонаж* и пр. Считаю, че това е не само голямо негово постижение в качеството му и на изпълнител, и на изследовател, но и образец на методология за интерпретационно изследването на музиката в духа на постмодерното време.

Първият раздел (Петър Петров - „*ДИАЛОЗИ С ТИШИНАТА*“ (*Concerto piccolo № 6*) на Глава втора е много голяма сполука на автора и демонстрира в пълнота изследователския подход. Високо информативните съществени наблюдения върху звуковисочинната драматургия с поетапно преосмисляне на тетрахордите и чуването на макроплана в микроинтонацията на голямата секунда, анализите на полифоничните техники (канон, ракоход и огледално изложение на материала) са реализирани детайлно и с терминологична прецизност. В случая за мен е важно това, че анализът проправя път към интерпретационните идеи, поради което нито едно наблюдение не е самоцелно, а методите взаимно се пораждат: „Безспорно задълбоченият изпълнителски анализ е най-прекия и верен път към естетиката и стиловите особености на всяко произведение, на правдивото пресъздаване на заложените в него художествени идеи, отразени чрез средствата на съответстващата им композиционната система“ (с. 6); „В трите диалога анализът на полифоничните техники е важен за интерпретирането на всеки един детайл и всяка част, за да може правилно да се подходи към преодоляването и решаването на всички ансамблови и художествени проблеми – баланс, темпо, динамика и звукова характеристика, нюансировка и доста сложни артикулационни проблеми.“ (с. 35) Именно от дълбокото разбиране на композиционните идеи се раждат и препоръките към изпълнителите – например проникновените разсъждения върху паузите, ценният съвет за началото на концертното изпълнение в

зала („Музиката започва и тече дълго преди първия звук“, с. 36), идеята в размер 9/4, създаващ предпоставка за безмензурност в условията на контратантен канон, да се фразира по мотиви и музикални жестове и др. Текстът от този раздел на главата е и първата публикация по дисертацията, реализирана в Алманаха на НМА.

Във втората студия (Велислав Заимов – Соната за кларинет и виолончело „*Musica ritrovata*“) силно впечатлява вникването в техниката на формиране на линеарността, при която паузите получават съвсем различен смисъл: чрез тях ауфтактовите мотиви и фрази остават отворени или създават скрити синкопи, което „изисква от изпълнителите много точен и аналитичен изпълнителски прочит при интерпретирането, за да не се накъса музикалният поток.“ (с. 58) Отбелязаният в композиторския почерк на Велислав Заимов „постмодерен диалог на основата на неокласична форма и естетика“ инспирира задълбочения поглед върху изграждането на музикалната форма и поставянето ѝ в широк контекст чрез интересни аналогии с творби на Пуленк, Лист, Вебер, което придава на целия раздел мащаб и информационна наситеност. Този текст също е публикуван и достъпен за читателите в интернет на страниците на електронното списание „Музикален логос“.

Сложната концепция в произведението на Георги Арнаудов „*Interpretationes II*“ (*Miraculum no Llibre Vermell* от манастира Монсерат) (трети раздел на втора глава) е предизвикателство и пред интерпретаторите, и пред изследователя. Тук е необходимо да се извлекат координатите на разнопластовия полилог, който творбата съдържа. Оживяването на манускрипта от XIV век в съвременния прочит на композитора обуславя и специалното отношение към тембъра, динамиката, фразирането, ролевото присъствие на двата инструмента – персонажи в диалога между ренесансовите послания и съвременна чувствителност: „на виолончелото е поверен ренесансовият „образ“ с неговия дълбок, мек,

топъл и богат на звукови нюанси и обертонове звук, докато кларинетът, зареден с по-голяма жанрова „натовареност“ в съзнанието на слушателя, е превъплатен в съвременния, по-агресивен и импровизационен музикален персонаж.“ (с. 81). В тази връзка бих открила много точното и оригинално наблюдение на дисертанта върху деформациите на дорийския модус в партията на кларинета. Разделът, посветен на творбата на Георги Арнаудов, е под печат в предстоящия брой на Алманаха на НМА.

Третата глава на дисертацията проблематизира въпроса за единството в циклични творби от миниатюри. Със сигурност разделът върху „Багатели“ на Константин Илиев би бил изключително полезен за всички бъдещи изпълнители на тази творба, определена като шедьовър в българската камерна музика. Ако авторът на дисертацията не предприеме инициативата за цялостно публикуване на разработката, бих препоръчала разделът за творбата на Константин Илиев непременно да бъде публикуван в издание с видимост в интернет, тъй като той съдържа съществена информация с ключови ориентири за разчитането на нотния текст и неговата интерпретация.

С много внимание е обгърнат и първият образец за изпълнителския състав кларинет – виолончело в българската музика – творбата на Любомир Георгиев. Тук е налице богатата информация за творчеството на композитора, фини детайли от най-новата история на кларинета, както и много сполучливи анализи на формата в условията на сериално мислене. Допълнителен принос е специално отбелязанието от автора факт: „За първи път се прави задълбочено изследване от интерпретаторска гледна точка на произведение от Любомир Георгиев и Петър Петров“.

Разработката постига единството и завършеност с последния раздел, посветен на творбата на Драгомир Йосифов, чийто пиетет към музиката и духовните позиции на Лазар Николов и Константин Илиев създава своеобразна „арка“ с началото на глава трета. Произведението „Фрагменти

V“ на Драгомир Йосифов е определено от Росен Идеалов като „тест“ за всеки изпълнител, за уменияето му да нюансира буквално всеки един тон в една по езоповски лаконична мисал. Надявам се, че този раздел ще бъде разширен и публикуван, тъй като предложените на този етап разсъждения са заявка за сериозно вникване в композиторското мислене на твореца.

Считам, че много от идеите и препоръките относно интерпретацията на творбите *далеч надхвърлят рамките на конкретната творба*, която ги инспирира. Те биха обогатили всички инструменталисти, които имат интерес към изпълнението на музика, създадена на границата на двете столетия. Тук бих споменала: оригиналните наблюдения върху паузите, които се тълкуват различно в различните композиторски стилове; подхода към ритъма и фразирането в ситуации на полиметрия, алеаторика или сонористични търсения; принципно проблематизирания въпрос за отношението изпълнители – публика, което се определя от естетиката на произведението, а не от изкушението творбата да се прави „по-интересна и раздвижена“. Всички тези споделени прозрения на талантливия опитен изпълнител следва да достигнат до вниманието на цялата музикантска общност.

Необходимо е да се изтъкне още един важен принос на труда, също основателно подчертан от дисертанта: информацията за много обстоятелства и факти, свързани със създаването и реализацията на произведенията за кларинет и виолончело – датиране на композициите, първи изпълнители, дати на пермиерни изпълнения, форуми, на които са осъществени, както и събития и обстоятелства от биографията на авторите, конкретно свързани с написване на творбите.

Познавам в дълбочина публикациите върху текста на дисертацията, както и съхранените на CD музикални интерпретации на повечето творби. С цялостната си дейност, която настоящата дисертация синтезира и

преобразува в споделено знание за музикалния опит, Росен Идеалов вписва реален значим принос в съвременната музикална култура и наука.

В заключение давам своята пълна професионална подкрепа и убедено предлагам на уважаемото научно жури да присъди на Росен Идеалов образователната и научна степен „доктор“.

18.01.2021

**Рецензент:
(проф. дн Марияна Булева)**